

Hoofdstuk 24 – Toekomstvisies op sociale veiligheid

Cora Maas-de Waal en Matthijs van Beem

Na dit hoofdstuk kun je:

- hedendaagse sociaal-maatschappelijke en technologische ontwikkelingen benoemen en deze relateren aan sociale veiligheid;
- aangeven wat burgers verwachten aangaande sociale veiligheid;
- toekomstscenario's in relatie tot sociale veiligheid op realiteit inschatten en dit inhoudelijk beargumenteren.

24.1 Inleiding

In dit hoofdstuk proberen we aan de hand van actuele maatschappelijke ontwikkelingen een beeld te schetsen van criminaliteit en ongewenst gedrag in de toekomst. Of dit beeld realiteit wordt is niet te zeggen, want er zijn veel factoren van invloed op de ontwikkeling van sociale (on)veiligheid. Het is onmogelijk om alle factoren in kaart te brengen en de invloed van deze factoren op het veiligheidsvraagstuk te beschrijven.

We beginnen daarom met een schets van sociale en technologische ontwikkelingen die voor sociale veiligheid gevolgen kunnen hebben (paragraaf 24.2). Vervolgens geven we een beeld van de verwachtingen en wensen van de bevolking (24.3), waarna dit hoofdstuk zich richt op de vraag hoe sociale veiligheid in de toekomst zal verschillen van het heden (24.4).

24.2 Sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen

Bevolkingssamenstelling: leeftijdsopbouw en bevolkingsdichtheid

LEEFTIJDOPBOUW

Jongeren – en dan vooral jongens – plegen een groot deel van de gewone criminaliteit (hoofdstuk 21), terwijl gevoelens van onveiligheid en verontrusting over criminaliteit meer voorkomen in de oudere leeftijdscategorieën. Om die reden is de samenstelling van de bevolking naar leeftijd van belang. In 2020 is er volgens een CBS-prognose nog weinig veranderd in het aandeel 12-25-jarigen. Het aandeel 50-jarigen en ouder neemt echter wel toe.

De groei van het aantal ouderen kan ertoe leiden dat *onveiligheidsgevoel* een belangrijk aspect van het dagelijks leven blijft, ongeacht een mogelijke daling van de criminaliteit. Door de grotere onveiligheidsbeleving van ouderen zal de aandacht voor veiligheid in en om de woning waarschijnlijk toenemen (Maas-de Waal en Wittebrood 1999). Hierdoor zou ook de sociale controle in de buurt weer wat kunnen toenemen, door bijvoorbeeld projecten zoals buurtpreventie.

BEVOLKINGSDICHTHEID

Het idee dat er een relatie bestaat tussen de dichtheid van de bevolking en criminaliteit, wordt regelmatig geuit. Voor de relatie stad-platteland zal dit waarschijnlijk ook het geval zijn. Er bestaat echter geen algemeen direct verband tussen criminaliteit en bevolkingsdichtheid, er zijn ook andere factoren in het spel, zoals cultuur op nationaal niveau. Zo zijn dichtbevolkte landen soms juist veiliger dan dunbevolkte landen. Vergelijk de Verenigde Staten maar met Nederland: Hoewel Nederland veel dichtbevolkter is dan de VS, is de criminaliteit hier veel lager. De zeer dichtbevolkte Japanse steden zijn zelfs nog veiliger dan Nederland. Een hoge bevolkingsdichtheid in ons land hoeft dus niet automatisch te leiden tot meer criminaliteit, maar *kan* wel een rol spelen.

Zo is recent opnieuw aandacht ontstaan voor de relatie tussen bevolkingsdichtheid en agressie. Er wordt dan verondersteld dat een hoge bevolkingsdichtheid in specifieke situaties en op specifieke plekken wel van invloed is op het criminaliteitsniveau aldaar. Buwalda (2004) noemt de relatie tussen de aanwezigheid van agressie en de dichtheid van het verkeer of de aanwezigheid van een te kleine behuizing en veel grote gezinnen in sterk verstedelijkte gebieden. Dit zijn factoren die beide in Nederland een rol zouden kunnen gaan spelen, aangezien de bevolkingsdichtheid blijft toenemen.

Sociaal-economische ontwikkelingen

De relatie tussen onveiligheid en criminaliteit met sociaal-economische ontwikkelingen, zoals een stijgende of dalende werkloosheid, is tot op heden nog niet eenduidig aangetoond. Een belangrijke reden om een relatie met criminaliteit te veronderstellen, is dat een verschil in welvaart en zekerheid in de toekomst een kloof kan doen ontstaan in de bevolking. De achterblijvende groep kan dan vervreemden van de bestaande sociaal-economische cultuur en zich meer aangetrokken voelen tot criminele activiteiten. In een periode van economische teruggang kunnen gevoelens van *relatieve deprivatie* (het zich achtergesteld voelen, zie ook paragraaf 21.4) aanleiding geven tot vermogenscriminaliteit.

Vooraf een combinatie van economische factoren met ruimtelijke *segregatie* (fysieke of sociale scheiding tussen mensen) is van belang. Wanneer economische achterstelling of achteruitgang samengaat met een toenemende segregatie tussen rijk en arm, ook ruimtelijk en sociaal, kan worden vermoed dat de kans op crimineel gedrag toeneemt. Voor de toekomst bestaat een risico dat in bepaalde wijken in de grotere steden een verdere segregatie en verscherping van tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen ontstaat.

De rol van de vijf I's

Naast de hierboven beschreven ontwikkelingen in de samenleving zijn er in de huidige westerse samenlevingen een aantal algemene trends zichtbaar: de vijf I's die ook in het eerste hoofdstuk aan de orde kwamen.

INDIVIDUALISERING

Individualisering is een ontwikkeling waarin mensen minder afhankelijk worden van hun directe omgeving en een toenemende keuzevrijheid hebben bij de inrichting van het eigen leven. Een van de verschijnselen van *individualisering* is gezinsverdunding. Dit houdt in dat een groeiend deel van de bevolking geen deel uitmaakt van een traditioneel gezin maar een eenpersoonshuishouden vormt en zelfstandig woont. Voor de veiligheid – vooral inbraak – is deze ontwikkeling van groot belang. Het heeft er toe geleid dat overdag een groot deel van de huizen onbewoond en zonder toezicht is. Tegelijkertijd verdwijnt daardoor het toezicht op de omgeving en blijft de sociale controle tot een minimum beperkt. De afnemende invloed van traditionele sociale verbanden zijn in de criminologie en in het preventiebeleid altijd sterk benadrukt als oorzaak voor de groei van de veelvoorkomende criminaliteit.

INFORMALISERING

Als gevolg van *informalisering* staan de gezagsverhoudingen tussen bevolking en politie onder spanning. Gezagsverhoudingen zijn niet meer vanzelfsprekend en roepen niet meer automatisch respect op. Voor een deel was dit bewust beleid: de politie was zich sterk gaan richten op dienstverlening en hulpverlening en heeft door het wegvallen van toezicht in de publieke ruimte aan gezag ingeboet. De trend is momenteel weer de andere kant op: de politie stelt zich weer formeler op en handhaving staat weer hoger op de agenda (zie hoofdstuk 13).

Uit het onderzoek van De Vries en Van der Vijver (2002) komt naar voren dat de effectiviteit, de bereikbaarheid en beschikbaarheid van de politie en haar wijkgerichtheid belangrijke gezagsgronden zijn. Een meerderheid van de burgers vindt de effectiviteit onvoldoende; ze zien het opsporen van strafbare feiten als belangrijkste politietaak en zijn niet tevreden met de resultaten die worden geboekt.

INTERNATIONALISERING

Internationalisering staat voor zaken als het opheffen van grenzen, afstanden en tijdsverschillen en komt praktisch tot uitdrukking in migratie. Internationalisering heeft geleid tot een toename van het internationale personenverkeer en het aantal vreemdelingen in ons land. De grensoverschrijdende en georganiseerde misdaad behoort tot de minst gewenste en meest gevreesde vormen van internationalisering.

Het internationaal terrorisme is momenteel één van de vormen waarin internationalisering tot uiting komt, denk daarbij aan de aanslagen die Al Qaida heeft opgeëist (zie hoofdstuk 23). Een groot aantal landen heeft maatregelen getroffen om terrorisme tegen te gaan (Wiarda 2003). Eerst kregen risico's van een aanval met nucleaire, biologische en chemische wapens veel aandacht, evenals verstoringen van computernetwerken en het internet, en de mogelijkheid van *cyberaanvallen* – virtuele aanvallen op een computernetwerk (zie hoofdstuk 22). De aanslagen in de Verenigde Staten, Spanje en Engeland lieten echter zien dat ook conventionele methoden grote gevolgen kunnen hebben voor burgers en infrastructuur.

Tussen terrorisme en de georganiseerde criminaliteit bestaat een relatie. Bijna alle terroristische groeperingen maken gebruik van georganiseerde criminaliteit – vooral drugshandel – om financiële middelen te verkrijgen voor het uitvoeren van acties. Drugsgeld is een belangrijke inkomstenbron voor zowel terreurbewegingen – de financiering van Al Qaida met opiumgeld uit Afghanistan – als voor burgeroorlogen. Deze relatie draagt ertoe bij dat er een verdere samenwerking tussen landen zal ontstaan in de bestrijding van het terrorisme.

INFORMATISERING

Vanwege technologische ontwikkelingen en in het bijzonder de verdere informatisering van de samenleving worden de komende decennia ingrijpende veranderingen in het dagelijks leven en in de verhoudingen tussen mensen verwacht (Antón e.a. 2001). De verdere opmars van digitale producten en elektronische dienstverlening zal ook het oneigenlijk en onrechtmatig gebruik ervan doen toenemen. De snelheid, de schaal en de groeiende complexiteit van technologie kunnen meer gelegenheid geven voor het plegen van criminaliteit. Het aantal geschikte doelen neemt toe, denk aan gelduitgifteautomaten, creditcards, mobiele telefoons, navigatiesystemen. De technologie biedt criminelen bovendien meer technische hulpmiddelen, bijvoorbeeld de afluistervrije mobiele telefoon ofwel cryptofoon.

Aan de andere kant biedt technologie ook nieuwe mogelijkheden voor de preventie en bestrijding van criminaliteit (zie hoofdstuk 22). Recente ontwikkelingen geven daar al blijk van, zoals de grote toename van het cameratoezicht in korte tijd¹ (Flight 2004) en het toepassen van de DNA-test, die wellicht ooit de plaats van vingerafdrukken kan gaan innemen. Nieuwe surveillancetechnieken zullen in de toekomst verder strekken dan het nu

---

¹ Al kan het preventieve effect van cameratoezicht niet wetenschappelijk worden vastgesteld (Wittebrood en Van Beem 2004, Geelhoed 2005).

bestaande cameratoezicht.² Niet alleen kunnen via technologie overtredingen gemakkelijker worden waargenomen, maar er kan ook op afstand handhaving plaatsvinden. Een voorbeeld is het gebruik van sensoren, dat in veel bedrijfstakken al een hoge vlucht neemt. Andere voorbeelden zijn het gebruik van biometrische toegangssystemen, zoals de irisscan op Schiphol die toezicht- en controlepersoneel uitspaart, en de controle op drank- en tabakverkoop aan minderjarigen door middel van een biometrische *smartcard* (duimafdruk of irisscan). Vergelijkbare systemen zijn denkbaar voor kantoorgebouwen, auto's en huizen. Hier zullen nieuwe mogelijkheden ontstaan voor controle en handhaving, maar ook het *Big Brother-effect* kan toenemen. Schnabel (2002) stelt vast dat het fenomeen *Big brother is watching you* zich als technologische toepassing inderdaad voordoet, maar dat in afwijking van de voorspellingen de technologie niet alleen ten dienste staat van de controlerende overheid maar ook van de burger zelf. Je kunt bijvoorbeeld steeds makkelijker – en goedkoper – je huis met camera's beveiligen.

INTENSIVERING

Intensivering kan omschreven worden als een sterker wordende oriëntatie op het eigen gevoel (expressie) en een toenemende betekenis van de belevingscomponent (*thrill seeking*). Als kenmerk van de hedendaagse maatschappij is ook deze trend van belang voor criminaliteit en veiligheid. Veel hedendaagse criminaliteit heeft een heftig expressief karakter (Boutellier 2002, 2004; zie ook hoofdstuk 1). De trend heeft raakvlakken met het gebruik van alcohol en drugs in het uitgaansleven en in het verlengde daarvan met de expressieve criminaliteit en overlast die vooral jongeren veroorzaken.

24.3 Verwachtingen en wensen omtrent sociale veiligheid

Wat zijn de verwachtingen van de bevolking over de toekomstige (on)veiligheid en criminaliteit? Welke benadering of aanpak voorziet men voor het jaar 2020? En wat vindt men van de wenselijkheid daarvan? De antwoorden zijn afkomstig uit het onderzoek naar de toekomstverwachtingen dat het SCP voor het Sociaal en Cultureel Rapport 2004 heeft uitgevoerd (TOS'04).

De toekomstverwachtingen laten een weinig positief beeld zien. Figuur 24.1 biedt informatie over de verwachtingen die de bevolking heeft over de criminaliteit en veiligheid in het jaar 2020. De verwachtingen zijn onderzocht aan de hand van stellingen over problemen met betrekking tot veiligheid. Een grote meerderheid van de ondervraagden, bijna driekwart, is van mening dat de problemen rond veiligheid en criminaliteit in 2020 groter of veel groter zullen zijn dan nu. Als gevraagd wordt naar de afzonderlijke problemen, zijn de antwoorden op de stellingen evenmin positief. De grote meerderheid van de Nederlandse bevolking voorziet op alle criminaliteitsonderwerpen een stijging.

In het onderzoek zijn vervolgens vragen gesteld over de benadering en aanpak van criminaliteit en onveiligheid in 2020. Steeds is eerst gevraagd of men een bepaalde benadering of aanpak verwacht, en vervolgens of men die aanpak meer of minder wenselijk acht (figuur 24.2). De verwachting over het naleven van wetten en regels in de toekomst is sterk negatief. Meer dan driekwart van de ondervraagden is het niet eens met de stelling dat wetten en regels in het jaar 2020 beter zullen worden nageleefd. Wel wordt vaak verwacht dat burgers in 2020 meer zelf verantwoordelijk zullen zijn voor de veiligheid in hun woonomgeving.

---

² Zo kunnen beveiligingscamera's een signaal geven zodra ze een bekende winkeldief opmerken. Zo'n systeem vergelijkt de gezichten van klanten met foto's van veelplegers in een database. Deze ontwikkeling staat echter nog wel in de kinderschoenen (Stol e.a. 2005).

Figuur 24.1: Verwachtingen rond veiligheid en criminaliteit in 2020, bevolking van 16 jaar en ouder, 2004 (in procenten)

	veel groter	groter	ongeveer hetzelfde	kleiner	veel kleiner
in het jaar 2020 zijn problemen rond veiligheid en criminaliteit over het geheel genomen:	17,5	55,7	21,7	4,8	0,3
is het probleem van:					
overlast en rommel op straat:	4,4	47,2	36,1	11,9	0,4
vermogenscriminaliteit, zoals inbraak en diefstal:	11,9	56,2	24,8	6,6	0,2
bedreiging en mishandeling:	16,2	59,1	20,4	4,1	0,2
moord en doodslag:	16,0	52,9	26,8	4,0	0,3
terroristische dreiging:	18,3	50,2	25,0	6,0	0,5
computercriminaliteit:	24,7	59,7	13,3	2,1	0,2
georganiseerde misdaad, als drugshandel, mensensmokkel, -handel:	18,5	49,5	26,8	4,9	0,4
corruptie:	14,2	46,2	35,3	3,9	0,3
belastingfraude:	11,2	39,4	41,6	7,2	0,5

Bron: SCP (TOS '04)

Vooraf van de verruiming van cameratoezicht en het inzetten van andere technologische hulpmiddelen zoals DNA-technieken wordt veel verwacht. Het merendeel van de ondervraagden vindt dit ook wenselijk. Een grote meerderheid van de bevolking denkt dat in 2020 toezicht meer door particuliere beveiliging wordt uitgeoefend. Dit wordt door een grote meerderheid ook wenselijk geacht. Bijna driekwart van de Nederlanders denkt dat de politie in 2020 beter zal samenwerken met andere instanties, zoals de hulpverlening. Men verwacht en wenst dat geweldscriminaliteit strenger wordt bestraft.

24.4 De toekomstvisie op veiligheid in Nederland

Een kwantitatieve onderbouwing van de toekomstige veiligheidssituatie is niet goed mogelijk. We beperken ons tot conclusies van kwalitatieve aard en signaleren enkele problemen en dilemma's voor de toekomstige praktijk van preventie en repressie.

Het ligt voor de hand hierbij vooral de nadruk te leggen op veranderingen. Er zijn echter ook belangrijke constanten. Zo zal er ook in de toekomst sprake zijn van uiteenlopende vormen van sociale onveiligheid, waaronder criminaliteit. Die zal net als nu ofwel instrumenteel van karakter zijn, hetgeen wil zeggen gericht op financieel gewin zoals bij diefstal en fraude, ofwel expressief van aard, hetgeen wil zeggen gericht op emotionele uiting zoals bij geweldscriminaliteit, vandalisme en aantasting van de openbare orde. De daders zullen ook net als nu variëren van opportunistische plegers, vooral jonge mannen, die gebruik maken van de gelegenheid, tot carrièrecriminelen en terroristen.

Nieuwe kansen voor de criminaliteit

Uit de trends in het verleden en de vergelijking met andere landen wordt duidelijk dat een aantal brede maatschappelijke ontwikkelingen die in economisch opzicht positief zijn, negatief uitwerken op de criminaliteit en onveiligheid; ze kunnen de Gelegenheidsstructuur beïnvloeden. Die ontwikkelingen zijn nog niet ten einde. Ook in de toekomst zullen open grenzen, het vrije verkeer van mensen en betere computerfaciliteiten nieuwe gelegenheden voor criminaliteit en onveiligheid bieden (hoofdstuk 22).

Figuur 24.2: Verwachtingen en wensen omtrent de aanpak van problemen rond criminaliteit en veiligheid in 2020, bevolking van 16 jaar en ouder, 2004 (in procenten)

In het jaar 2020:	ja	nee	zeer wenselijk	wenselijk	onwenselijk	zeer onwenselijk
worden wetten en regels beter nageleefd:	21,1	78,9	.	.	.	.
zijn burgers meer zelf verantwoordelijk voor de veiligheid in hun woonomgeving:	82,6	17,4	10,8	51,7	32,4	5,1
is binnen het onderwijs meer aandacht voor het voorkómen van criminaliteit:	81,6	18,4	50,4	47,8	1,3	0,5
is binnen de opvoeding van kinderen meer aandacht voor het voorkómen van criminaliteit:	67,1	32,9	59,5	39,4	0,8	0,3
wordt cameratoezicht meer toegepast:	94,2	5,8	31,4	54,4	13,2	1,1
worden andere technologische hulpmiddelen, zoals DNA-techniek, ruimer toegepast:	97,3	2,7	59,0	38,4	2,1	0,5
wordt toezicht meer door particuliere beveiliging toegepast:	88,7	11,3	16,7	55,7	25,2	2,3
werkt de politie beter samen met andere instanties, zoals de hulpverlening:	70,1	29,9	.	.	.	.
worden zowel meer verdachten aangehouden als bestraft:	51,0	49,0	.	.	.	.
wordt geweldscriminaliteit strenger bestraft:	60,6	39,4	74,3	23,7	1,3	0,7
zijn drugs uit het strafrecht gehaald:	27,0	73,0	.	.	.	.
wordt criminaliteit van allochtone jongeren effectiever aangepakt dan nu:	56,67	43,4	.	.	.	.

Bron: SCP (TOS '04)

Nieuwe middelen voor beveiliging

Daar staat tegenover dat een breed scala van bewakingstechnieken en beveiligingsmiddelen dit soort criminaliteit kan doen afnemen. Als voorbeeld kan dienen het aanbrengen van microchips en trackingsystemen die het beter dan bestaande systemen mogelijk maken de eigenaars van gestolen goederen te achterhalen. Die extra beveiliging heeft overigens een keerzijde: de criminaliteit zal voor een deel harder kunnen worden. Zo kan het beveiligen van auto's tegen diefstal ertoe leiden dat de dief zwaardere middelen en ook geweld tegen de eigenaar gebruikt, zoals bij *car-jacking* het geval is.

Daling van de opportunistische criminaliteit

In het verlengde van die trend zou een verdere geleidelijke daling kunnen optreden van criminaliteit met een opportunistisch karakter (gelukszoekers). Het beperken van de gelegenheid door inzet van (nieuwe) technische middelen speelt daarin een rol. Omdat dergelijke delicten een groot deel van de criminaliteit uitmaken, kan zij als geheel verder dalen. Zoals eerder opgemerkt, kan vergrijzing ertoe leiden dat de sociale controle in de buurten weer wat toeneemt – als gevolg van de meer controlerende levensstijl van ouderen – hetgeen ook kan bijdragen aan een afname van opportunistische criminaliteit.

Groei van computercriminaliteit

Elektronische criminaliteit of computercriminaliteit zal waarschijnlijk toenemen (zie ook hoofdstuk 22). Hierbij moet men denken aan diefstal van elektronische diensten, van intellectueel eigendom, van kennis en informatie en aan illegale handel (drugs, medicijnen)

alsmede identiteitsfraude. Financiële (digitale) criminaliteit kan toenemen als gevolg van de schaalvergroting van ondernemingen, want door groei en internationalisering worden sociale en professionele relaties anoniemer. Tegelijk is er een toename te verwachten van goederenstromen en financiële transacties, wat weer een toename van (digitale) fraude tot gevolg kan hebben. Digitale criminaliteit zal voorbehouden zijn aan een kleine groep gespecialiseerde daders. Een en ander vereist invoering van nieuwe werkwijzen bij politie en justitie, gepaard gaande met vernieuwingen in het politieonderwijs (Hoogenboom 2001).

Burgerlijke verantwoordelijkheid

De hier beschreven ontwikkelingen maken het aannemelijk dat onveiligheid en criminaliteit ook in de toekomst flinke problemen zullen zijn. Door de omvang ervan zal de overheid ook dan slechts gedeeltelijk kunnen voorzien in de grote ‘vraag’ naar strafrecht. Uit het grote aanbod van zaken zullen ook dan keuzen moeten worden gemaakt voor opsporing en vervolging. Daarbij doen zich onder invloed van de technologie nieuwe problemen voor, die ook specifieke expertise vereisen. Een nieuwe aandacht voor preventie met andere dan strafrechtelijke middelen, lijkt daarom op z'n plaats. Het ziet ernaar uit dat een sterk beroep zal worden gedaan op zelfregulering en dat verantwoordelijkheden zullen worden gelegd bij burgers, bedrijfsleven en particuliere beveiliging. Maar de vraag is of de verwachtingen over de effecten van verantwoordelijkheidstoedeling aan de bevolking altijd realistisch zijn. De mogelijkheden om burgers te activeren zullen beperkt zijn, vooral in stedelijke buurten waar nauwe relaties tussen burens en buurtgenoten niet vanzelfsprekend zijn. Bovendien zijn er soms grote sociale en culturele verschillen die kunnen leiden tot een gebrekkige communicatie of zelfs het ontbreken daarvan.

Beleid voor minder onveiligheidsgevoelens

In de afweging van de verschillende maatregelen vereist de maatschappelijke acceptatie en het oordeel van burgers extra aandacht. De afgelopen jaren heeft de beleving van onveiligheid van burgers veel aandacht gekregen. Het terugdringen van onveiligheidsgevoelens is ook een steeds belangrijker doelstelling van beleid geworden. Onder het begrip onveiligheidsgevoel gaan echter heel verschillende zaken schuil. Het begrip heeft niet alleen betrekking op gevoelens van angst, maar ook op de risicoperceptie van burgers – hun inschatting van de kans om slachtoffer van een misdrijf te worden – en op hun meer algemene bezorgdheid over de wijze waarop de criminaliteit zich maatschappelijk ontwikkelt. De laatste twee betekenissen hoeven met gevoelens van angst die iemand persoonlijk ervaart, weinig te maken te hebben. Het begrip onveiligheidsgevoel is zo gezien een weinig eenduidig begrip en dit maakt het lastig om goede aangrijpingspunten te vinden voor beleid dat er op gericht is de onveiligheidsgevoelens te verminderen.

24.5 Is technologie de oplossing voor onveiligheid?

Tot slot presenteren wij ter overweging van het bovenstaande twee scenario's afkomstig van het Britse Crime Prevention Panel (CPP 2000). In de toekomst, het jaar 2020, worden in de vorm van extremen twee contrasterende scenario's beschreven van dezelfde maatschappelijke ontwikkeling in de hightechsamenleving: het toepassen van technologie bij het plegen en bij het bestrijden van criminaliteit. Natuurlijk kan niemand in de toekomst kijken. Beide scenario's zijn dan ook slechts mogelijke uitingen van een technologisch hoogstaande samenleving. De scenario's zijn extremen, geen voorspellingen, en zijn hierin opgenomen om de fantasie te prikkelen en als uitgangspunt voor reflectie en discussie te dienen.

Zuiverland, het negatieve scenario, voorziet een donkere, anarchistische, weinig sociale wereld. Mensen die het kunnen betalen, kopen bescherming en wonen in sterk afgeschermden gemeenschappen waarin ze beveiligd worden door particuliere bewaking en beveiligingsapparatuur.

TECHies, het positieve scenario, voorziet een veel geïntegreerdere en veiligere samenleving. Daarin wordt vooral van nieuwe technologieën een brede positieve uitwerking verwacht. Deze technologieën zouden ook een hoge pakkans van misdadigers mogelijk kunnen maken en zo de criminaliteit sterk afremmen.

Figuur 24.3: Scenario Zuiverland: de ommuurde wijk voor welgestelde mensen

Jeroen en Mirjam wonen sinds kort in Zuiverland, de zeer dure en exclusieve woonwijk waar het relatief veilig is. Ze hadden geluk dat ze werden toegelaten, doordat ze geen strafblad hadden en positief werden gescreend. Beiden werken ze vanuit thuis, maar dat is meer noodzaak dan luxe. Bijna niemand komt onnodig buiten, vanwege de vele risico's om beroofd te worden. De wegen zijn vol agressie, ook het openbaar vervoer vermijdt iedereen zo veel mogelijk. Rijke mensen vertrouwen op hun persoonlijke beveiligingssystemen inclusief radar- en satellietcontroles van beveiligingsbedrijven.

Mirjam had gehoopt dat ze hier in Zuiverland wat sociale contacten zouden opdoen, maar in 4 maanden hebben ze nog niemand echt gesproken. Iedereen is afstandelijk, grotendeels uit angst om slachtoffer te worden. Ommuurde welvarende wijken zoals Zuiverland zijn immers een groot doel voor criminelen. Misdad onder de bewoners is als gevolg van de strenge toelatingseisen maar ook door de hoge surveillancedichtheid minimaal, maar Mirjam vraagt zich wel eens af of de beveiligingsdiensten nou hun beschermers zijn of hun bewakers...

Deze morgen staat Mirjam extra vroeg op, om in de gevaarlijke buitenwijken illegaal te regelen dat ze digitale televisie (met meer dan enkel de gecensureerde zenders) kunnen ontvangen, wat hun leven iets draaglijker zou maken. Indien ze zoiets legaal online zou aanvragen, zou het onbetaalbaar zijn. Zeker gezien de zeer hoge woonlasten in Zuiverland. Zij is niet de enige die zoiets illegaal regelt, maar niemand spreekt erover, uit angst opgepakt te worden en uit de wijk te worden gezet. Want wat dan?

Mirjam loopt de wijk uit en moet opschieten, als ze te laat terug is om in te loggen wordt haar baas automatisch op de hoogte gebracht van haar afwezigheid. Gelukkig kan ze snel zaken doen in een 24-uurs café, waarna ze snel weer naar huis terugloopt.

Plotseling waarschuwt haar persoonlijke rader dat er iemand zonder ID-registratie vlak achter haar loopt. Ze versnelt haar pas, heeft haar hand al op haar persoonlijke alarmknop als ze wordt vastgegrepen. Haar aanvaller is een kleine gemaskerde vrouw, die zich nerveus gedraagt. Zou dit haar eerste keer zijn dat ze iemand aanvalt? Of is ze zo nerveus omdat haar gegevens in een database staan en wil ze niet weer gepakt worden?

Terwijl Mirjam's gedachten razendsnel gaan, eist de vrouw haar creditcards en toegangspasjes. In een flits trekt Mirjam haar pasjes en gooit ze op de grond. Haar aanvaller kijkt vertwijfelt een moment naar de pasjes en Mirjam krabt met haar nagels zo hard ze kan over de hand van haar aanvaller. 'Yes, het bloedt!'

'Nu heb ik je DNA onder mijn nagels, als bewijs van je identiteit. Zelfs als je me vermoordt gaat dat niet weg. Dus verdwij!', roept Mirjam terwijl ze haar alarmknop laat zien en deze indrukt. Nu weet ze dat binnen enkele momenten de Zuiverland beveiliging zal verschijnen. Haar aanvaller zet het op een lopen en is snel verdwenen. Mirjam zucht van verlichting en raapt haar pasjes op. Snel verzint ze een smoes waarom ze zo vroeg buiten Zuiverland was. Hopelijk geeft de beveiliging haar een lift terug, zodat ze op tijd kan inloggen en kan gaan werken...

Figuur 24.4: Scenario TECHies

Paul en Jeanine zijn *TECHies* (Teleworking Executives, Co-Habiting), een stel dat samenwoont en thuis werkt. Hun luxe huis is van alle technische snufjes en gemakken voorzien en ze genieten er volop van. Hoewel ze meestal thuiswerken, moeten ze vandaag allebei op pad.

Jeanine rijdt naar een vergadering wanneer Paul inlogt op haar 'carcam'. Doordat ze op de satelliet gestuurde automatisch piloot rijdt, heeft ze tijd voor andere zaken dan autorijden. Paul houdt ervan om regelmatig een VFF (virtual face-to-face) gesprek te hebben en hij vertelt haar dat hij vanavond naar een pay-per-view wedstrijd gaat kijken van de Online Olympics.

Tijdens de vergadering is ze even afgeleid. Ze logt in op de huiscomputer en bekijkt de camerabeelden. 'Nu heeft Paul weer schoonmaakrobot niet aangezet!' Nou ja, dan maar even op afstand instellen. Haar collega vraagt haar om haar werk. Oepssie, dat ligt nog in de auto. Even halen dan maar.

Terwijl ze de auto opent, wordt ze tegen de auto gedrukt en met een mes bedreigt. Het eerste wat haar aanvaller doet, is de lens van de autocamera afplakken. Hij heeft daardoor maar kort de tijd, want een afgeplakte lens waarschuwt meteen de beveiligingsdiensten. De vermomde aanvaller spreekt geen woord, uit angst voor automatische spraakherkenning. Hij sprayt wat goedkope parfum, om de geurherkenning (lichaamsgeurdetectie helpt de politie) uit te schakelen.

Na deze voorbereidingen haalt de aanvaller aan apparaatje te voorschijn om tegoeden van creditcards te downloaden en op een andere card te plaatsen. Cash geld bestaat al jaren niet meer. Hij eist de creditcard van Jeanine en begint haar tegoeden te downloaden. Dan klinkt een sirene, waarop de aanvaller haar creditcard op de grond smijt (en niet meeneemt, uit angst voor opsporing) en wegrent.

Jeanine is erg geschrokken na deze zeldzame aanval (criminaliteit bestaat bijna niet meer doordat de techniek het vrijwel onmogelijk heeft gemaakt en de pakkans zeer groot is) maar moet toch lachen. Haar creditcard was namelijk biometrisch beveiligd. Wanneer iemand zonder de biometrische gegevens van Jeanine haar creditcard gebruikt, wordt er een virus geactiveerd. Haar aanvaller heeft dus niet alleen niets kunnen downloaden, ook zijn eigen card is nu onbruikbaar vanwege het geactiveerde virus. Ook is dit virus op te sporen, waardoor de hi-tech politie binnen een half uurtje de dader te pakken heeft.

Geschrokken keert Jeanine terug naar haar vergadering, die verder goed verloopt. Na afloop drinkt ze wat met haar collega's en hoopt dat de automatische ademanalyse van haar auto haar nog naar huis laat rijden.

KERNBEGRIPPEN

Relatieve deprivatie: het zich achtergesteld voelen ten opzichte van anderen.

Individualisering: een ontwikkeling waarin mensen minder afhankelijk worden van hun directe omgeving en meer keuzevrijheid krijgen bij de inrichting van het eigen leven.

Informalisering: een ontwikkeling waarin gezagsverhoudingen minder vanzelfsprekend worden.

Instrumentele criminaliteit: criminaliteit als instrument voor financieel gewin.

Expressieve criminaliteit: criminaliteit als instrument voor emotionele uiting.

Opportunistische criminaliteit: gelegenheidscriminaliteit.

Onveiligheidsgevoel: de beleving van mensen dat hun veiligheid wordt bedreigd.

VRAGEN

1. Welke maatschappelijke ontwikkelingen hebben invloed op sociale veiligheid?
2. Welke rol spelen de vijf I's in relatie tot sociale veiligheid?
3. Wat voor ontwikkelingen verwachten burgers in (sociale) veiligheid?
4. Welk van de beschreven scenario's acht je reëler en waarom? Betrek hierbij je antwoorden op de eerste drie vragen.
5. Welke maatschappelijke ontwikkeling is volgens jou het meest van invloed op sociale veiligheid en waarom?

LITERATUUR

- Antón, P.S., R. Silbergliitt en J. Schneider (2001) *The Global Technology Revolution*. Santa Monica, Cal.: Rand National Defense Institute.
- Boutellier, H. (2002) *De veiligheidsutopie. Hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Boutellier, H. (2004) Op zoek naar waarden, normen en wat dies meer zij. In SCP, *Bindingloos of bandeloos*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-werkdocument 103).
- Buwalda, W. (2004) Leidt overbevolking tot meer criminaliteit? In *SEC, Tijdschrift over samenleving en criminaliteitspreventie* 18, 1, 19-20.
- CPP (Crime Prevention Panel) (2000) *Just Around the Corner*. London: Department of Trade and Industry.
- Flight, S. (2004) Cameratoezicht en de verplaatsing van criminaliteit en overlast. In J. de Haan en O. Klumper (red.) *Jaarboek ICT en samenleving. Beleid in praktijk*. Amsterdam: Boom.
- Geelhoed, F. (2005) Verbeelde veiligheid: over effecten van cameratoezicht in het publieke domein. *Tijdschrift voor Veiligheid en Veiligheidszorg*, 4, 2, 3-27.
- Hoogenboom, A.B. (2001) *'t Neemt toe, men weet niet hoe. Scenariostudie financieel-economische criminaliteit in 2010*. Den Haag: Koninklijke Vermande.
- Maas-de Waal, C. en K. Wittebrood (2002) Sociale cohesie, fysieke buurtkenmerken en onveiligheid in de grote steden. In J. de Hart e.a. (red.) *Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: SCP.
- Schnabel, P. (2002) Je kunt niets zinnigs zeggen over 2050. In *Terugblik en toekomst* (jaarverslag). Den Haag: Ministerie van Justitie, Dienst Justitiële Inrichtingen.
- Stol, W.Ph., N. Kop en P.A. Koppenol (2005) *Eén spoor is geen spoor. Naar een landelijke sporendatabank voor informatiegestuurde opsporing*. Den Haag: Elsevier.
- Vries, M.S. de, en C. D. van der Vijver (2002) *Beelden van gezag bij de bevolking en bij de politie*. Dordrecht: Stichting Maatschappij, veiligheid en politie.
- Wiarda, J.J. (2003) *Law on Terror* (uitgave ter gelegenheid van het Urios symposium 'Law on terror', 9 oktober 2003, Universiteit Utrecht). Utrecht: Wolf Legal Publishing.
- Wittebrood K. en M. van Beem (2004) *Sociale veiligheid vergroten door gelegenheidsbeperking: wat werkt en wat niet?* Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.